

ČLANCI I RASPRAVE

Juraj Brkan
UČILIŠTE MORALNOG BOGOSLOVLJA U DRUGOJ
POLOVICI XVIII. STOLJEĆA U SINJU
College of Moral Theology in XVIII century in Sinj

UDK: 2-42:[378.096:2](497.583 Sinj) 17
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 1/2015.

Sažetak

Autor je u ovome radu obradio učilište moralnog bogoslovlja (praktično bogoslovlje) u Franjevačkom samostanu u Sinju koje je djelovalo u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Naglasio je da je to učilište bilo različito od ondašnjih lekcija za rješavanje slučajeva savjesti koja se moralo održavati po pojedinim samostanima Provincije Presvetoga Otkupitelja u XVII. i XVIII. stoljeću. Surha je osnivanja učilišta moralnog bogoslovlja u Sinju 1758. god. bila: poboljšanje znanja praktičnog bogoslovlja za, prema sudu provincijskog defnitorija, loše pripremljene mlade svećenike i manje sposobne đake (u ono vrijeme bili su ih, kako kažu dokumenti, "puni samostani"). Na učilište u Sinju student se mogao upisati nakon završenog trogodišnjeg filozofskog studija. Samo školovanje na učilištu moralnog bogoslovlja u Sinju trajalo je tri školske godine. Nakon završenog studija u Sinju, te franjevske svećenike, moglo se, uz odobrenje gvardijana, samostanskoga diskretorija (Samostansko upravno vijeće) i provincijala, predlagati biskupu za župnika, kapelana i ispovjednika, danas bismo rekli na jurisdikcijski ispit, kako je onda bilo propisano. Na učilištu je prevladavala kazuistička moralka, kanonsko pravo i pastoralno bogoslovlje. Metoda predavanja bila je sljedeća: lektor moralnog bogoslovlja držao je studentima dvije lekcije iz moralnog bogoslovlja na dan u "dijalogu s kratkim tumačenjem". Nakon diskusije, gdje je prevladavao sustav, upiti i odgovori u dijalogu s kratkim tumačenjem, lektor je zajedno sa studentima rješavao određeni slučaj savjesti (moralni slučaj) na temelju

Sv. pisma, Tradicije, učiteljstva, kanonskoga prava i prokušanih učitelja bogoslovlja. Nakon uspješnog šestogodišnjeg (uvjet je bio predavati šest godina) predavanja, lektor bi bio proglašen šestogodišnjim lektorom bogoslovlja i kao takav dobivao bi prava i imao povlastice kao i oni lektori koji su predavali spekulativno bogoslovlje na provincijskim učilištima spekulativnog bogoslovlja u Makarskoj ili Zastrogu. Takav bi lektor bio u pravima i povlasticama izjednačen s aktualnim provincijskim definitorima (članovi upravnog vijeća) što je u ono doba bilo vrlo naglašeno.

Ključne riječi: Sinj, učilište moralnog bogoslovlja, lektor, student, metoda.

UVOD

Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja u Hrvatskoj (dalje: Provincija), u skladu s kan. XVIII. Tridentskog sabora radila je na izobrazbi svojih članova u posebno ustanovljenim učilištima u kojima se, uz ostalo, također predavalo i moralno bogoslovlje odnosno praktično bogoslovlje¹ kao praktična pomoć franjevcima-svećenicima, posebno onima koji su bili određeni za pastoralnu službu na župi, te ispovjednike. Pri izučavanju moralnog ili praktičnog bogoslovlja trebalo se držati posebnog "Ratio studiorum" (program studija). Na učilištima moralke lektori i studenti služili su se određenim autorima. Bilo je propisano zajedničko rješavanje slučajeva savjesti *in dialogo* s kratkim i jasnim lektorovim tumačenjem.²

¹ Neki bogoslovni pisci u današnje vrijeme, umjesto govora o praktičnom bogoslovlju ili kako se u XVIII. stoljeću govorilo o *moralnom bogoslovlju* gdje se stavljao naglasak na praktičnu primjenu bogoslovnog znanja u pastoralnoj praksi, vole govoriti o "pastoralnoj teologiji". Usp. Norbert METTE, *Katolička pastoralna teologija. Praktična teologija nekoć i danas*, Lepuri-Split, 2004.

² Usp. *Concilium Tridentinum*, sess. XXIII, *de reformatione*, canon XVIII. O moralno-pastoralnoj verziji djela kod hrvatskih teologa u XVIII. stoljeću vidi: Ivan FUČEK, *Teologija i teolozi u Hrvatskoj u 18. stoljeću*, u: *Obnovljeni život* 59 (2004.), br. 3, str. 363-364. U citiranom članku Ivan Fuček posebno spominje franjevece koji su tiskali svoja dijela moralno-pastoralnoga karaktera: fra Marko Dobretić (biskup), fra Stjepan Badrić, fra Jerko Filipović, fra Mate Zoričić, fra Ante Bačić.

O povijesti izučavanja moralnog bogoslovlja, više u: Louis VEREECKE, *Da Guglielmo d'Ockham a Sant'Alfonso de Liguori. Saggi di storia della teologia morale moderna 1300.-1787.*, Edizioni Paoline, Cinesello Balsamo (Milano), 1990., str. 643 sl.; Renzo GERARDI, *Storia della morale. Interpretazioni teologiche del'esperienza cristiana. Periodi e correnti. Autori e opere*, EDB, Bologna, 2003.

Provincija je svoje škole (gramatičke škole, Licej ili filozofiju, učilišta spekulativnog bogoslovlja (dogmatika) i moralnog bogoslovlja (praktično bogoslovlje) – u XVIII. stoljeću organizirala i uzdržavala (lektore, studente i sve što je potrebno za funkcioniranje) bez određenih fondacija ili zaklada po svojim prikladnijim samostanima. Među samostane u kojima je djelovalo učilište moralnog bogoslovlja posebno se ističe Franjevački samostan u Sinju koji je pripadao Franjevačkoj bosanskoj vikariji i bio “središte Cetinske kustodije”, a od 1517. samostan je pripadao Franjevačkoj vikariji Bosna Srebrena. Nakon diobe Franjevačke provincije Bosne Srebrene što je uslijedilo godine 1735. samostan u Sinju pripada Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja u Hrvatskoj.³

Kristova je Crkva uvijek brinula oko kulture i teološke izobrazbe te odgoja srca i uma svojih svećenika, posebno pastoralnih djelatnika, a nakon Tridentskog sabora rad se oko izobrazbe klera pojačao, posebno kod isusovaca i franjevac. Povijesno razdoblje nakon Tridentskog sabora nazivamo razdoblje sveukupne crkvene obnove, posebno one koja se odnosila na poboljšanje teološke izobrazbe katoličkoga svećenstva u praktičnom smislu – više se predavalo moralno bogoslovlje. Toj je obnovi dao svoj doprinos, uz isusovce i Franjevački red. Za franjevačko školsko djelovanje svjedoče nam i propisi generalnih Konstitucija iz 1663. (OFM). Sambukanske generalne konstitucije imale su zakonsku snagu kroz vrijeme od

Posebno su u XVII. i XVIII. stoljeću lektori i studenti služili su se franjevačkim autorima: *Patritius Sporer* (1610.-1683.) i *Anaklet Reiffenstuel* (1642.-1703.). Ovo djelo nalazimo po samostanskim bibliotekama Franjevačke provincije Presv. Otkupitelja u Dalmaciji (vidi: *Franjevački samostan Visovac*, Biblioteka, br. 2105.). *Benjamin Elbel* (1690.-1756.), posebno vidi njegovo djelo: *Theologia moralis decalogalis et sacramentalis*, Venezia 1731. Ovo djelo preporučujem radi toga što su se njime, vjerojatno, naši lektori koristili u svojim predavanjima. Po arhivima i biblioteka Franjevačke provincije Presv. Otkupitelja u Hrvatskoj još se mogu naći pojedini rukopisi iz moralnog bogoslovlja koje su pisali lektori moralke. To je još neproučeno blago. Dobro bi bilo kada bi ih neki istraživač proučio i usporedio sa stranim autorima iz onoga doba. Iz tih rukopisa saznajemo sadržaj i način predavanja moralnog bogoslovlja kako je bilo propisano da se moralka predaje “in dialogo con dovute, chiara e breve esposizione”. (AFPSD, S/15, fol. 173.).

³ Usp. Vicko KAPITANOVIĆ, *Franjevačko pokrajinsko filozofsko učilište i rukopisi u Sinju do Austrijske reforme školstva*, u: Posebni otisak, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, god. XXXIII, br. 1-2 (65-66), Zagreb, 2007., str. 89-124.

1663. do 1827.,⁴ tj. kroz čitavo vrijeme koje ovdje obrađujemo. Prema Sambukanskim konstitucijama u svakome većem samostanu u Provinciji trebala je biti posebna lekcija moralnog bogoslovlja “sit lectio Theologiae moralis qua casu conscientiae doceantur” gdje su franjevci - svećenici u određeno vrijeme trebali dva puta tjedno prisustvovati lekciji iz moralke gdje su se rješavali predloženi slučajevi savjesti. One koji ne bi bili nazočni na lekcijama za rješavanje slučajeva savjesti, provincijal je mogao lišiti službe.⁵

Kada je riječ o učenju moralnog bogoslovlja u XVII. i XVIII. stoljeću, treba reći da je, prema franjevačkom zakonodavstvu, naša Provincija na to odgovorila na tri načina: 1. rješavanjem slučajeva savjesti, posebno u XVIII. stoljeću održavalo se u većim samostanima; 2. osnivala je posebna učilišta moralnog bogoslovlja u Sinju, Visovcu i Zaostrogu;⁶ 3. odvijalo se sustavno učenje moralke na učilištima spekulativnog bogoslovlja u Šibeniku, Makarskoj ili u Zaostrogu.⁷ Tako je treći lektor u

⁴ Generalne konstitucije pod nazivom *Sambucanae* iz 1663., objavljene su u Rimu 1663. i u Veneciji 1718. Ove se Konstitucije mogu još pronaći po samostanskim bibliotekama i arhivima Provincije Presv. Otkupitelja u Hrvatskoj.

⁵ Generalne Konstitucije OFM, *Sambucanae*, 1663, kap. V, § 4, br. 4: “Statuimus ut in principalioribus Provinciarum conventibus, sit lectio Theologiae moralis, qua casu conscientiae doceantur, ad quam omnes sacerdotes hora significanda, convenire debeant, ita ut saltem bis in hebdomada lectio habeatur, et casus proponatur....” Ovu su Lekciju držali za to imenovani lektori moralke ili kazisti. U *Liber Archivaris Provinciae Makarska* (dalje = LAPM), 8. čitamo: “Parochi vero omnes, qui intervenire non possunt teneantur quamprimum in scriptis habere casus propositos, et summariam eorum resolutionem de qua re cerciorare tenentur Ministrum provincialem in quacumque visitatione, qui super hac materia, aut personaliter examinet, aut coram ipso examine faciat, negligentes vero statim a cura removeantur, quam poenam statim incurrant, si tempore visitationis non se presentent ad proprium conventum.” (U ovom smo radu smo pravopisne znakove te mala i velika slova donijeli onako kako su zapisani u originalu!).

⁶ Usp. Stipan ZLATOVIĆ, *Franovci države Presevet. Otkupitelja i Hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb, 1888., 255. U ovom radu posebno ne govorimo učilištima moralnog bogoslovlja u Provinciji Presv. Otkupitelja u prvoj polovici XVIII. stoljeća.

⁷ Usp. *Arhiv franjevačkog provincijalata Split-Dobri* (dalje: AFSSD), S/15, fol. 173r. O učilištima spekulativnog bogoslovlja u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja u XVIII. stoljeću više u: Jure BRKAN, *Povijesni pregled djelovanja Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj, u: Franjevačka visoka Bogoslovija u Makarskoj 250. Obljetnica rada 1736.-1986*, Makarska 1989., str. 83-99; ISTI, Školovanje svećeničko-redovničkih kandidata Provincije Presvetoga Otkupitelja u XVIII. stoljeću, u: *Kačić XVI* (1984), 39-42; ISTI, Bogoslovna učilišta Provincije Presvetog Otkupitelja u Hrvatskoj, u: *Historijski zbornik*, XLIII (1990), 149-166.

Šibeniku⁸ (na generalnom učilištu predavala su tri lektora) i drugi u Makarskoj (na provincijskom učilištu spekulativnog bogoslovlja predavala su dva lektora) morao je predavati svoje predmete u dijalogu s jasnim i kratkim tumačenjem.⁹

Budući da predavanje moralke na učilištima spekulativnog bogoslovlja, prema sudu provincijskog definitorija (Upravno vijeće provincije), nije davalo očekivanoga ploda, jer se stjecalo znanje više teoretskoga značaja (dogmatika), što nije bilo, prema sudu provincijskoga deifinitorija, dovoljno za pripremu ispovjednika, župnika i kapelana. Zato je provincijski definitorij u Franjevačkom samostanu u Sinju osnovao posebno učilište moralnog bogoslovlja ili praktičnog bogoslovlja. Učilište je osnovano za one mlade svećenike i fratre koji prema sudu provincijala i provincijskoga definitorija, nisu bili sposobni (incapazzi) za studiranje spekulativnog bogoslovlja. Dok su na učilištu moralnog bogoslovlja studenti pod vodstvom lektora studirali tri godine, nakon završene filozofije, dotle su sposobniji fratri studirali spekulativno bogoslovlje četiri školske godine. Iako su učilišta spekulativnog bogoslovlja u XVIII. stoljeću u Provinciji već djelovala u Šibeniku, Makarskoj ili Zaostrugu (1750.-1771.), i posebna učilišta moralke s kraćim prekidima nalazimo u Sinju, Zaostrugu i na Visovcu, i prije 1758. ipak je provincijski definitorij smatrao potrebnim osnovati posebno, drugačije učilište moralnog bogoslovlja u samostanu Čudotvorne Gospe Sinjske u Sinju 1758. godine.¹⁰ Učilište u Sinju razlikovalo se od učilišta spekulativnog bogoslovlja kakvo je bilo u Šibeniku,

⁸ Treći lektor je predavao: "De actibus humanibus et legibus, et de virtutibus theologicis, de iustitia et iure, et de contractibus, de sacramentis poenitentiae et extremae unctionis, et de sacramentis ordinis et matrimonii" (*Cap. Gen. Murciae* 1757., str. 101-102.).

⁹ Usp. AFPSD, S/15, fol. 173r.

¹⁰ Usp. AFPSD, S/14, fo. 19r; LAPM, 464. Učilište moralnog bogoslovlja kakovo je bilo ono u drugoj polovici XVIII. stoljeća u Sinju razlikovalo se i po trajanju i programu od učilišta moralnog bogoslovlja iz onoga doba koje su držali oci isusovci. Npr. u Isusovačkom *ratio studiorum* moralke iz 1580. bile su propisane dvogodišnje studije, *biennio* za "casi di coscienza" - gdje su manje sposobni studenti učili kazuističku moralku, što uključuje: pravo, liturgiju, pastoralku, homiletiku... Ta je škola bila za manje sposobne studente "agli studenti con capacità limitate di seguire il biennium di 'casi di coscienza'." Prve se dvije godine učilo gramatiku, humanitet, retoriku i na kraju dvije godine "casi di coscienza" (usp. Louis VEREECKE, *Cit. dj.*, 654). Kod nas je za manje sposobne studente bila predviđena moralna teologija koja se upisivala nakon tri godine filozofije i sustav je bio 3+3 . usp. A FPSD, S/15, fol. 173r., dok je kod otaca isusovaca sustav studija kazuističke teologije bio 2+2. Što se tiče studija spekulativnog

Makarskoj ili Zaostrugu i od lekcija moralnog bogoslovlja koje su se održavale u većim samostanima Provincije. Za takvu tvrdnju imamo dovoljno dokaza.¹¹

Prema konzultiranim dokumentima (LAPM, LAPŠ, AFPSD), i dalje je za pojedine samostane u Provincije, provincijski definatorij imenovao posebnog lektora (Padre Lettore je profesor teologije na dominikanskim i franjevačkim školama) ili Lector casuum moralium (lektor koji je rješavao slučajeve savjesti),¹² ali takvi lektori moralnog bogoslovlja nisu bili isto što i lektori moralnog bogoslovlja (predavači, profesori) kakve je provincijski definatorij imenovao, nakon natječaja (konkursa) u XVIII. stoljeću za učilišta moralnog bogoslovlja u Sinju, na Visovcu ili u Zaostrugu.

Za ustanovljenje takvih učilišta u Provinciji, koliko mi je poznato, nije se tražilo neko posebno državno ili crkveno dopuštenje izvan franjevačkoga reda manje braće. Treba imati u vidu da su u to doba već zapažene nove ideologije kao što su to iluminizam, racionalizam i materijalizam koji niječu nadnaravne vrednote koje Katolička Crkva propovijeda. Vjerničkom narodu trebalo je praktično i ispravno tumačiti moralne zasade Katoličke Crkve i to na što prihvatljiviji način, što je posebna uloga ispovjednike, župnika i kapelana. Prema povjesničarima moralke prevladava mišljenje da se je već u XVIII. stoljeću širio laksizam koji će tek kasnije prijeći u rigorizam.

U XVIII. stoljeću u Franjevačkom samostanu u Sinju djelovale su posebne škole, gramatička škola,¹³ te licej ili

bogoslovlja u Provinciji Presv. Otkupitelja, sustav bio je: 3+4 (AFPSD, S/15, fol. 173r.), a kod otaca isusovaca 2+4.

¹¹ Usp. Jure BRKAN, Školovanje svećeničko-redovničkih kandidata u Provincije Presvetoga Otkupitelja u XVIII. stoljeću, u: Kačić, XVI (1984.), str.38: "Sredinom XVIII. st. (27. svibnja 1758.) uprava Provincije osniva središnje učilište praktične bogoslovije u Sinju."

¹² U našem slučaju lektore se nazivalo različito: *Lectores casuum moralium* (LAPM, 74), *kazisti* (LAPM, 593), *lectores morales* (Liber Archivalis Provinciae Šibenik (dalje: LAPŠ), II,82), *lectores casuum* (LAPM, 74), npr. *qualunque lettore etiam casista* (LAPM, 53), *lectores canonum* (LAPM, 74).

¹³ U svakom samostanu Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji bila je barem za neko vrijeme gramatička škola; nju su pohađali mladići koji su se spremali za neku školu ili oni koji se spremali za franjevca kao pripravu za novicijat pod vodstvo učitelja gramatike kojega je za tu službu imenovala uprava Provincije. Mladiće je u gramatičku školu trebao primati Provincijal. Oni su trebali imati određenu dob, redovito između 12. i 15. godina. Bilo je slučajeva da su se primali i mlađi od 12 godina života; na takve abuzuse Provincijali su često negodovali. Kandidati za franjevački red trebali su biti dobra vladanja te

trogodišnje učilište filozofije (visoko učilište) kao priprava za studij teologije.¹⁴ O takvim školskim zavodima ovdje ne raspravljamo. Samo ih spominjemo da naglasimo školsko djelovanje franjevacu u Sinju. Rečene škole, posebno učilište u Sinju moralnog bogoslovlja, barem su vrijedne spomena u jubileju 300. godišnjice oslobođenja Sinja od Turaka i nastanka viteške igre poznate kao "Sinjska alka". Školski i odgojni zavodi koje nalazimo u Sinju u XVIII. stoljeću umnogome su doprinijeli podizanju kulture onoga kraja odnosno školstva u Dalmaciji te razvoju svetišta u Sinju, posebno Sinja kao grada. Uz župu koja djeluje u Sinju od XVIII. stoljeća sve do dana današnjega, visoko školstvo u Franjevačkom samostanu u Sinju bilo je pokretač vjerskog i školskog razvoja i svetišta (crkve i samostana i grada koji se razvijao uz samostan). Ukratko, kada je govor o Sinju i njegovoj prošlosti u prigodi spomenutoga jubileja, nezaobilazno je spomenuti, franjevačko pastoralno djelovanje na župi, posebno ono na školskom planu. Ta nas je činjenica potaknula da pokušamo istražiti i nakon toga zapisati, povijesno-pravnom metodom, o visokoškolskoj ustanovi - učilištu moralnog bogoslovlja u Sinju u drugoj polovini XVIII. stoljeća. Rad, ponajprije, temeljimo na neobjavljenim arhivskim izvorima što nam govori da povjesničari do danas nisu posebno pisali o studiranju moralke u Sinju. Rad dijelimo na četiri dijela: 1. Razlog osnivanje moralnog bogoslovlja u Sinju, 2. Studenti moralnog bogoslovlja, 3. Lektori moralnog bogoslovlja, 4. Metoda predavanja moralnog bogoslovlja na učilištu u Sinju.

iz časnih obitelji (... *di prosapia illibata discendente...*) (LAPM, 355) te u pravilu mladići hrvatske narodnosti. Gramatička škola bila je također i priprava za pripravnike za franjevački red, za novicijat .

¹⁴ Definitorij Franjevačke provincije Bosne Srebre, ustanovio je 1. kolovoza 1724. godine novo filozofsko učilište u Sinju (usp. LAPM, 164; LAPŠ, I, 137). Prvi lektor filozofije u Sinju bio je fra Bonaventura Buljan. O učilištu filozofije u Sinju, više u: Vicko KAPITANOVIC, Franjevačko pokrajinsko filozofsko učilište i rukopisi u Sinju do austrijske reforme školstva, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Prilozi*, 65-66/2007., str. 89-124, posebno str. 98. Može se reći da je u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja studij filozofije trajao tri godine sve dok se Austrija nije umiješala u školstvo Provincije (1838/39). Od tada je u Sinju osnovana filozofija s trajanjem od dvije godine. Sustav filozofije od dvije godine potrajavao je sve dok se studij filozofije nije spojio s teološkim studijem u Makarskoj 1936.

1. RAZLOG OSNIVANJA UČILIŠTA MORALNOG BOGOSLOVLJA U SINJU

U ovoj raspravi riječ je o učilištu moralnog bogoslovlja ili praktičnog bogoslovlja koje je u Sinju osnovao provincijski defnitorij, na zasjedanju na Visovcu 27. svibnja 1758,¹⁵ radi groznog stanja (inorridere) znanja moralne teologije u ono vrijeme kod ondašnjih mlađih svećenika kojih su bili “puni samostani”, a nisu bili dovoljno spremni za ispite (*inhabiliū se examen praestando*) radi podjele župničke, kapelanske ili propovjedničke službe i nisu bili sposobni ispovijedati zbog lošeg znanja moralnoga bogoslovlja te za one mladiće koji su, prema sudu Defnitorija Provincije, bili neprikladni za studij spekulativnoga bogoslovlja, odnosno nesposobni za studiranje na učilištima bogoslovlja.¹⁶

Učilište u Sinju o kojemu ovdje pišemo, prema konzultiranim dokumentima imalo je naslov: “Studio di theologia morale”¹⁷ ili

¹⁵ LAPM, 464: “Decretum. Animadvertens Venerabile Diffnitorium hius Provinciae Sanctissimi Redmptoris, exiguam confessoriorum copiam, in omnibus conventibus supere aliunde necessariam, et propter religionis institutum, et Ordinis decorem, ac cum non modica admiratione considerans copiosum sacerdotum numerum, inhabiliū se ad examen praestandi, pro optinenda approbatione ad confessiones audiendas propter ignorantiam Theologiae moralis: quapropter huic malo tam periculose occurrant volens, necessarium ducit erigere in conventu nostro S. M. Signii Studium praedictae moralis theologiae, pro quo erigendo invita omnes institutos Lectores theologos, quatenus cupientes ad eandem applicare per sex annos continuos, se praesentent, pro delectione habiliū, quibus institutis, post praedictam sex annorum Lecturam Venerabile difnitorium proponit, et promittit pro praemio, adnumerandos esse inter Patres difnitores habitualem. Studentibus vero post praefatum temporis spatium eadem institutio debetur, quae studentibus ipsis Theologiae elargitur, quos pariter invitat etc. Ita praesenti decreto determinat, et promittit etc. Datum Vissovatii die 27. Maii 1758.” (usp. AFPSD, S/14, fol. 19r).

¹⁶ Treba imati u vidu da su u XVIII. stoljeća samo sposobniji studenti mogli studirati spekulativno bogoslovlje. Oni su u Franjevačkoj provinciji Presv. Otkupitelja u Hrvatskoj, nakon tri godine filozofije i četiri godine spekulativnog bogoslovlja (Šibenik, Makarska ili Zaoštroj) bili školovani (pripravni) za magistre đaka na gramatičkim školama te za Lektore filozofije i moralke (praktičnog) i spekulativnog bogoslovlja. Općenito o učilištima spekulativnog bogoslovlja u Hrvatskoj vidi: Ivan FUČEK, *Teologija i teolozi u Hrvatskoj u 18. stoljeću*, u: *Obnovljeni život*, 5(2004), br. 3, str. 355-373, posebno str. 356-358.

¹⁷ Usp. AFPSD, S/14, fol. 19r: “Caduto poi sotto alli maturi riflessi ili stato compassionevole in cui presenta, mentre s'attrova questa nostra Provincia, non può non inorridire il venerabile defnitorio nell'osservare confessori che pieni conventi de sacerdoti, e non esservi confessori che uno, due, o tre li più, con tanta vergogna, disavvantaggio delle familie e conventi stessi, manifestandosi giaccioni tanti sacerdoti, incapaci per la medesima di presentarsi all'esame per viverla. Ad un tanto male volendo perciò rimediare al possibile, lo stesso

“Lettura provinciale sessennale a Sign”¹⁸ i “Lectura Provinciale S. Theologiae in conventu S. Mariae Gratiarum Signii”.¹⁹ Učilište moralke (pravila katoličkoga života kao put do dolaska Bogu) u Sinju je potvrdio 1760. provincijski kapitul u Karinu te ga je obnovio provincijski definitorij 12. studenoga 1771.²⁰ Samim ustanovljenjem, posebno obnavljanjem i ponovnim potvrđivanjem učilišta moralnog bogoslovlja u Sinju, potvrđuje koliko je takav studij bio potreban Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja u drugoj polovini XVIII. stoljeća. Ovdje treba zapaziti da se nalazimo u vremenu moralne krize kada su moderne ideje zahvatile Europu pa i Hrvatsku koja je i onda bila u vjerskom i kulturnom smislu dio Europe.

Učilište moralnog bogoslovlja u Sinju nije bilo ponajprije određeno samo za učenje rješavanja moralnih slučajeva,²¹ nego je to učilište bilo posebno učilište moralnog bogoslovlja kakvih je onda bilo na rimskim kolegijima, po isusovačkim učilištima te u ostalim evropskim državama, razumije se i u Hrvatskoj. Posebno u franjevačkom redu Manje braće, lektori (predavači) i studenti (mladići) trebali su se držati posebnog “ratio studiorum”

venerabile definitorio è venuto deliberazione necessaria di formar il decreto, con cui istituisce *Studio di teologia morale a Sign* (istaknuo J. B.) il di cui Lettore dovendo leggere per sei anni continui, facendo due lezioni al giorno, se gli permette per premio che, compiuto il sessennio, saranno annoverati tra definitori abituali a guisa degli Padri Lettori provinciali.” (LAPŠ, I, 444 i LAPM), 464.

¹⁸ Usp. LAPM, 593. Šestogodišnji studij teologije nazivao se zbog toga što bi lektori teologije, nakon predavanja bogoslovlja uzastopnih šest godina imali posebne privilegije i prava koje im je u ono doba priznavalo franjevačko zakonodavstvo manje braće. Usp. Jure BRKAN, *L'organizzazione scolastica della Provincia del SS. Redentore in Dalmazia nel settecento* (pars dissertationis), Romae 1982. Privilegije koje je imao “Lector sexennalis”, vidi: str. 70-72; o natječaju za lektora moralke vidi: str. 53-61.

¹⁹ Usp. AFPSD, S/15, fol. 176r.

²⁰ Usp. LAPM, 593; AFPSD, S/14, fol. 19 rv.

²¹ Budući da je samostan u Sinju spadao među veće samostane, u njemu lektora moralke koji su rješavali slučajeve savjesti nalazimo već 1731. godine (usp. JELENIĆ, *Spomenici*, str. 25.). Nakon toga lektora moralnog bogoslovlja za Sinj nalazimo imenovana nakon zasjedanja definitorija Provincije, npr. 1753. Za tu je službu bio određen fra Franjo Marketinović. U arhivskim spisima pod pojam “Lektor moralnog bogoslovlja” bili su i oni lektori koje je provincijski definitorij imenovao bez natječaja i oni su po samostanima trebali rješavati kazuse ili moralne slučajeve odnosno slučajeve savjesti, posebno one slučajeve iz župskog života što je bilo od velike pomoći župnicima, kapelanima i ispovjednicima, ali takvi lektori moralnog bogoslovlja nisu bili predavači na učilištu moralke kakvo je bilo ono u Sinju od 1757. godine.

kakav je onda važio na takvim školama u franjevačkom redu (opservantska struja, OFM). I lektori i studenti, mogli su steći prava i privilegije koje su franjevačke vlasti u ondašnje vrijeme davali onima koji su predavali ili učili na takvim učilištima.²²

Iako se moralno bogoslovlje u XVIII. stoljeću u Franjevačkoj provinciji Presv. Otkupitelja u Dalmaciji moglo učiti u četvrtoj godini spekulativne teologije u Šibeniku (od 1714.), Makarskoj (od 1736.) i nekada u Zaostrogu od 1750.-1771.),²³ a rješavanje slučajeva održavalo se u svakom većem samostanu (rješavanje slučajeva savjesti za svećenike održalo se sve do II. vatikanskoga sabora, kod nas i kasnije) ipak takvo osposobljavanje mladih svećenika i pripravnika za svećenstvo, prema sudu provincijskog definitorija, nije bilo dovoljno te se odlučilo na ustanovljenje i posebnog učilišta moralnog bogoslovlja u Franjevačkom samostanu u Sinju. Takvo učilište moralnog bogoslovlja, prema sudu provincijske uprave bilo je nužno Provinciji posebno u ono vrijeme zbog mladih svećenika i onih mladića za koje je bilo procenjeno da nisu bili sposobni studirati spekulativno bogoslovlje kao što je bilo u Šibeniku i Makarskoj²⁴ ili u Zaostrogu. Provincijski je definitorij zaključio: “Che in avvenire li giovani incapaci non debbano tolerasi nelli studi scolastici, ma collocarsi nelli studi morali.”²⁵ Ovo “studi scolastici” značilo bi učilišta spekulativnog bogoslovlja, ponajprije – dogmatike.

Prema običaju i propisima franjevačkog reda, studenti i lektori u XVIII. stoljeću živjeli su u istom samostanu, i zato što su i jedni i drugi bili već zavjetovani franjevci. Učilište moralnog bogoslovlja u samostanu u Sinju uživalo je pravnu osobnost (moralnu osobnost), bilo je sastavljeno od ukupnosti stvari i osoba – *universitas rerum et universitas personarum*.²⁶ To učilište

²² Usp. Jure BRKAN, *L'organizzazione scolastica della Provincia dl SS. Redentore in Dalmazia nel Settecento* (Pars dissertationis), Romae, 1982., str. 64-72.

²³ Usp. Jure BRKAN, *Bogoslovna učilišta Provincije presvetog Otkupitelja u Hrvatskoj*, u: *Historijski zbornik*, 43 (1990.), str. 149-166.

²⁴ Kada provincijsko učilište spekulativnog bogoslovlja nije radilo u Makarskoj, onda je radilo u Franjevačkom samostanu u Zaostrogu.

²⁵ LAPM, 593: “Che debba rinovarsi la Letura provinciale sessennale a Sign(podcertao J.B), a tenor del decreto della provincia fatto a Visovacz 27 maggio 1758, e cofermato a Carin nel capitolo celebrato 1760; e perciò il P. M. R. Provinciale inviterà a concorso prescittio scolastico tutti il padri Lettori teologi, che vorranno applicarvi.”

²⁶ Smatramo da se nakon što je papa priznao korporacijama studenata i profesora pravnu osobnost (moralnu osobnost – danas bismo rekli pravnu osobnost) 1219. god. zajedništvo studenata i profesora povezanih određenim

nije bilo ustanovljeno samo za rješavanja moralnih slučajeva uzetih iz konkretnoga života vjernika – kazuistika, nego je to učilište bilo potpuno učilište moralnog bogoslovlja, kako je u ono vrijeme bio običaj, bilo je više praktično-pastoralnog značenja, slično kao i druga učilišta praktičnog bogoslovlja u Crkvi i franjevačkome redu.

2. STUDENTI MORALNOG BOGOSLOVLJA U SINJU

Studiranju moralnog bogoslovlja u XVIII. stoljeću Provincija Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji u XVIII. stoljeću, posvećivala je veliku brigu. To je bio zahtjev posttridentske obnove i pastoralna potreba, posebno i zato, što je Provinciji bilo povjereno veliki broj župa zbog čega je morala imati dovoljan broj osposobljenih župnika, kapelana, ispovjednika i propovjednika. Provincija se jednostavno morala brinuti za školovanje onih članova koje je predlagala dijecezanskom biskupu (nakon pristanka gvardijana, samostanskoga diskretorija i provincijala – “previo l’assenso del guardiano, padri discreti del convento e del padre provinciale”,²⁷ za službe župnika, kapelana i ispovjednike, tj. za pripravu onih mladića koji će raditi u praksi, raditi u svijetu, posebno s povjerenim vjernicima. Na učilištu moralnog bogoslovlja u Sinju studirali su već zaređeni franjevci (svećenici) i oni koji su već završili filozofski studij, tj. zavjetovani fratri, a bili su malih sposobnosti za studiranje spekulativnog bogoslovlja.²⁸ Takvim mladićima, trebalo je solidno teološko znanje, posebno zbog

15

zajedničkim ciljem – predavanje i studiranje - te stvari koje su služili školstvu, započelo nazivati *universitas studiorum*, što mi danas prevodimo sa sveučilište. Sveučilište su stvari koje služe sveučilištu, predavači i studenti koji su upisani na sveučilište, zajedno. Prema Stjepanu Vučemilu, Andeo dalla Costa “pod sveučilištem (mudrozboriscje, universitas) podrazumijeva se zajednica učitelja i đaka u kojoj se primaju i koriste nauke. Na sveučilištima se nekoć učila gramatika, retorika, filozofija, fizika, pravo i bogoslovlje, a u današnje vrijeme, veli pisac, tamo se predaju ne samo gore navedeni predmeti nego i mnogi drugi.” (Stjepan VUČEMILO, *Andeo dalla Costa i njegov “Zakon Czarkovni”*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972., str. 63). Riječ universitas – universa – izvodimo iz definicije rimskoga prava “cum ius omnium in unum reciderit et stet nomen universitas” (Corp. Iur. Civ., Dig. III, 4, 5.).

²⁷ AFPSD, S/15, fol. 173v.

²⁸ “... che in avvenire li giovani incapazzi non debbano tollerarsi nelli studi scolastici ma collocarsi nelli studi morali, e che quelli che non si approfittano negli studi scolastici fatta filosofia e teologia di tre anni abbiano l’istituzione di predicatori e servono ad altre occorrenze...” (AFPSD, S/15, fol. 173r.).

jurisdikcijskog ispita koji je i u XVIII. stoljeću bio *conditio sine qua non* za obnašanje bilo koje crkvene službe.

Učilište moralnog bogoslovlja u Sinju materijalno i personalno ponajprije je uzdržavao samostan, a u izvanrednim slučajevima Provincija. Na njemu su radili njezini članovi lektori i studenti. U Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja, koliko mi je poznato, za uzdržavanje lektora i studenata nije postajala neka posebna zaklada kao npr. na učilištu otaca isusovaca u Zagrebu za njihovu moralnu teologiju kasnije akademiju iz koje je na kraju postalo Sveučilište u Zagrebu.²⁹

U Provinciji su se studenti (mladići, slušači – auditores), nakon završenog trogodišnjeg filozofskog studija, mogli upisati na dvije vrste teoloških učilišta:

1. učilište spekulativnog bogoslovlja (rekli bismo više, dogmatskog i teoretskog) u Šibeniku i Makarskoj ili Zaostrogu koje je trajalo četiri akademske godine;

2. i na učilište moralne teologije ili praktičnog bogoslovlja što je trajalo kraće, tri godine,³⁰ kakvo je bilo ono u Franjevačkim samostanima u Sinju, na otočiću Visovcu i Zaostrogu.³¹ Na takvom učilištu, uz rješavanje slučajeva savjeti davao se naglasak na dijeljenu sakramenata, liturgija, crkveno pravo, pastoralna teologija, ispovijedanje i vođenju župe.

Posebno treći lektor u Šibeniku i drugi u Makarskoj ili Zaostrogu koji je tumačio *Quartum Sententiarum librum* (Četvrtu knjigu sentencija Petra Lombardijskoga) trebao je predavati umoralku prema misli franjevačkoga učitelja, Ivana Duns Škota. U ono vrijeme lektor moralke ili slučajeva savjesti trebao je držati u određenom samostanu lekcije iz moralnog bogoslovlja

²⁹ Npr. vidi o zgodama i nezgodama ponuđenih fondacija i zaklada za učilište moralne teologije kod isusovaca u Zagrebu (Miroslav VANINO, *Isusovačka nastava teologije*, u: *Bogoslovska smotra*, 39 (1970.), br. 2-3, str. 158 sl.).

³⁰ Npr. po učilištima koja su bila posvećena rješavanju slučajeva savjesti, koji su započeli već 1553. u rimskim kolegijima, škola je trajala dvije godine – biennium (usp. L. VEREECKE, nav. dj., str. 653- 655.).

³¹ Usp. Stipan ZLATOVIĆ, *Franovci države Presvet. Otkupitelja i Hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb, 1888., str. 255: “d) uspostavljaju se dva veća učilišta bogoslovlja u Šibeniku i Makarskoj; sa *moralom* u Sinju, Visovcu i Zaostrogu i za ista određuju se učitelji.” Nije nam još jasno jesu li ta učilišta moralke bila škole za rješavanje slučajeva ili prave školske ustanove? Zbog toga ovdje govorimo o učilištu moralke u Sinju od 1758. godine.

dvaput tjedno. Toj lekciji morali su prisustvovati svi fratri iz samostana.³²

Istini za volju, iako su se po većim samostanima držale lekcije moralke, te je na učilištima u Šibeniku, Makarskoj ili u Zaostrogu bilo organizirano učenje moralnog bogoslovlja, ipak su oci definatori zaključili da treba osnovati posebno učilište moralke u Sinju da na tome učilištu predaje jedan lektor moralke, tri školske godine po *dvije lekcije na dan* (jedna lekcija do podne, a druga poslije podne).

Uz izučavanje moralnog bogoslovlja, svećenstvo u Dalmaciji moralo se usavršavati: 1. čitanjem Svetoga pisma, 2. proučavanjem crkvene povijesti te 3. proučavanjem moralnog bogoslovlja, posebno rješavanje kazusa odnosno rješavanje slučajeva koji su najviše dolazili u životu vjernika što je za franjevce bilo organizirano u određenim samostanima. Ovdje treba naglasiti kako učilište moralke u Sinju, o kojemu ovdje raspravljamo, nije isto što i škola obveznog pohađanja rješavanja moralnih slučajeva po samostanima. Moralna se teologija onda dijelila na "sistematsku i kazuističku".³³ Na učilištu u Sinju bila je kazuistička moralna teologija, učilo se, sustavom upita i odgovora u dijalogu s jasnim kratkim tumačenjem: uz sadržaje iz moralne teologije (posebno kreposti i mane), učilo se i kanonsko pravo, liturgija, crkveno pjevanje, pastoralka, dijeljenje sakramenata, posebno ono što spada na sakrament ispovijedi, homiletika, pastoral župe i župska administracija.

Fra Karlo Eterović potvrđuje praksu Provincije Presvetog Otkupitelja kako su u samostanima fratri, posebno župnici i

³² *Sambucanae*, 1663, kap. V, § 7, br. 6: "Ille vero, qui Quartu Sententiarum exponendum assumpserit, semel in hebdomada lectionem Casuum Conscientiae habebit, ad quam omnes fratres Conventus teneantur." Tridentski je sabor u propisao u sess. 5, kap. I, de reform.) da se u svakim samostanu Regularnih redovnika drži lekcija iz Sv. pisma. Poslije toga papa Klement VIII. nadodao je i "vel casuum conscientiae bis in hebdomada." (usp. J. BRKAN, *Visovački zbornik*, str. 214, bilješka 21.). Uz Duns Scottovo tumačenje četvrte knjige Sentencija Petra Lombardijakog (Duns Scott je bio pobornik praktičnog bogoslovlja, za razliku od sv. Tome Akvinskoga koji je bio više za spekulativno bogoslovlje) koja je služila je kao udžbenik i djelo A. RAIFFENSTUEL, *Jus canonicum universum clara methodo, iuxta quinque librorum Decretalium, in questiones distributum solidisque responsionibus et obientionum solutionibus dilucidatum*, 5. Svezak, Venetiis 1704.-1715. Ovo se djelo još može naći po samostanskim knjižnicama i arhivima Provincije Presvetoga Otkupitelja.

³³ Usp. L. TOMAŠEVIĆ, *Između zemlje i neba*, str. 79: "Da bi podigla razinu teološkoga znanja svećenstva u biskupiji, sinoda je odredila da se svi svećenici i redovnici moraju dvaput mjesečno sastajati na rješavanje slučajeva savjesti."

ispovjednici, trebali sudjelovati na određenim sastancima gdje se rješavalo slučajeve savjesti pod vodstvom jednoga lektora moralke ili kaziste kojega je za tu službu imenovao provincijski definatorij.³⁴

Cijelo učenje moralnog bogoslovlja (studij moralke) trajalo je na učilištu u Sinju tri školske godine.³⁵ Uz učilište moralnog bogoslovlja, Provincija je i dalje u Šibeniku i Makarskoj zadržala učilišta spekulativnog bogoslovlja: generalno učilište u Šibeniku te provincijsko u Makarskoj ili Zaostrugu. Učilište spekulativnog bogoslovlja trajalo je četiri akademske godine i nakon uspješnog završetka studija spekulativnog bogoslovlja moglo se natjecati za lektora filozofije.³⁶

Studenti moralne teologije – *Studentes moralium*³⁷ kako smo prije rekli, nakon tri godine filozofije slali su se na učilišta praktičnog bogoslovlja ili moralnog bogoslovlja.³⁸ Takva su

³⁴ Usp. Karlo ETEROVIĆ, *Franjevačka provincija Presv. Otkupitelja*, Šibenik 1929. (preštampano iz "Nova Revije", god. (1929.), br. 3-4, 356-357). U Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja pojam *casista* označavao je onoga lektora koji je pomagao studentima rješavanje moralnih slučajeva, za razliku od isusovaca u Zagrebu gdje se *kazista* nazivalo studenta koji je pohađao učilište moralnog bogoslovlja (usp. M. VANINO, *op. cit.*, str. 161 (21): "... u pravilu profesora moralke, za koje se uobičajio *professor casuum*, a za slušače *auditor casuum* ili *casista*").

³⁵ AFPSD, S/15, fol. 173r: "... teologia tre anni..."; LAPM; 593: "... e teologia di tre anni...". Npr. kod isusovaca se u to vrijeme moralno ili praktično bogoslovlje predavalo dvije godine (biennio). Čitamo kod Lopeza: "Come scuola fondamentale si deve spiegare da due professori per un biennio o da uno che abbia al giorno due lezioni" (LOPEZ U., *Il metodo e la dottrina morale nei classici della Compagnia di Gesù*, u: La Compagnia di Gesù e le scienze sacre, Romae 1942., 88). U Hrvatskoj, kod isusovaca na Gornjem gradu (Zagreb- Grič), slušača moralke nazivalo se *auditor casuum* ili casist (M. VANINO, *Isusovačka nastava teologije*, u: Bogoslovska smotra XXXIX/1970., 2-3, str. 161.) što se kod nas ne bi moglo tako kazati jer se kod nas naziva kazist, također predavač kod kojega student piše slučajeve koje mu kazist zadaje iz moralnog bogoslovlja (LAPM, 593: "... sotto qualunque Lettore, etiam casista". Kaže se "etiam casista").

³⁶ "quelli poi che danno qualche previa speranza fatti 3. anni di Filosofia e 4 di Teologia abbiano l'istituzione di Padri Lettori e possino a suo tempo instituirsi in Lettori Filosofi previo l'esame prescritto." (AFPSD, S/15, fol 173r.).

³⁷ Usp. LAPM, 57; LAPŠ, II, 13.

³⁸ LAPM, 593: "Che in avvenire li giovani incapaczi non debbano tolerasi nelli studi scolastici, ma collocarsi nelli studi morali, e quelli che non si approfittano nelli studi scolastici, fatta filosofia, teologia di tre anni abbiano l'istituzione di predicatori, e servono ad altre occorrenze; quelli poi, che danno qualche speranza, fatti 3 anni di filosofia, e di teologia, abbiano l'istituzione di predicatori, e Lettori, e possono a suo tempo ottenere l'istituzione di predicatore, ricercano tanto quell'anime, che alla nostra cura sono comesse." Kako bilo da bilo, smatramo da one svećenike koji su završili studij moralke nije se imenovalo

učilišta zasigurno djelovala u drugoj polovici XVIII. na Visovcu³⁹ i u Sinju o kojemu ovdje raspravljamo. Na tim su se učilištima osposobljavali propovjednici, župnici, kapelani, a ne budući lektori.⁴⁰ Za buduće lektore za predavanje filozofije i bogoslovlja (bilo spekulativnog bilo praktičnog) i dalje je ostalo učilište spekulativnog bogoslovlja kao što je ono u Šibeniku, Makarskoj ili Zaostrogu.

Kako smo već rekli, moralno bogoslovlje koja se izučavalo i na školama spekulativnog bogoslovlja činilo je integralni četverogodišnji studij spekulativnog bogoslovlja. Na takvom učilištu više se važnosti davalo Objavi, dogmatici nego praktičnom bogoslovlju, posebno dijeljenju sakramenata, liturgiji, pravu, propovjedništvu, homilectici, pedagogiji, u jednu riječ posebno župnom pastoralu. Takvo je učenje bilo više teoretsko nego praktično. Spekulativno se bogoslovlje predavalo prema "ratio studiorum" franjevačkoga reda OFM. Na učilištima spekulativnog bogoslovlja moralka se učila u četvrtoj godini studija.

U XVIII. se stoljeću filozofija predavala odvojeno od teologije, na posebnom filozofskom učilištu (liceju), čak bismo mogli reći na filozofskom fakultetu (arte). Tako u XVIII. st. imamo dva sustava po trajanju visokog studija: 3+4 ili 3+3. Tri godine filozofije bilo je kao uvjet *conditio sine qua non* za obje vrste bogoslovlja (praktično i spekulativno). Tek nakon uspješno završenoga filozofskoga studija, studenti su mogli upisati ili spekulativnu ili praktičnu teologiju zavisno od toga kako su

za "concionatres anuales" ili "predicadores anuales", jer su se takvi fratri imenovali za vođenje trodnevnica, devetnica, za posebne prigode, korizmene propovijednike zašto je trebala barem veća školska sprema na nekom učilištu spekulativnog bogoslovlja.

³⁹ Usp. Jure BRKAN, *Visoko školstvo na Visovcu*, u: Visovački zbornik, Visovac, 1997., str. 209-227.

⁴⁰ AFPSD, S/15, fol. 173rv: "Alli giovani anche che seguiterano i studi morali, approfittandosi, possa darsi l'istitutuzione de'predicatori se avranno scritto due volte al giorno sotto qualcuno Lettore etiam casista. Similmente occorendo mai per rimpiazzar qualunque parrocchia o cappellania di servirsene di qualche giovane istruito nella morale, e previo l'assenso del guardiano, padri discreti del convento e del provinciale, possa (farsi) a suo tempo l'istitutuzione di predicatori, ricorendo tanto nell'anime che alla nostra cura sono commesse." (usp. također AFPSD, S/20, fol. 6v; LAPŠ, II, 304, 323; LAPM, 593). Npr. Vicko KAPITANOVIĆ, spominje "Studij moralne teologije i studente moralne teologije" u Sinju od 1768. do 1778, tj. za vrijeme zabrane primanja u odgojne zavode provincije, zbog ograničenog broja članova Provincije (numerus clausus), (usp. V. KAPITANOVIĆ, *Nav. dj.*,. 102).

provincijal i provincijski definatori procijenili o sposobnosti svakoga konkretnog fratra ili, u dosta slučajeva, o sposobnosti već zaređenoga fratra - mladoga svećenika.

U Arhivu Franjevačkoga provincijalata u Splitu pronašli smo popis studenta moralnog bogoslovlja u Sinju za godine: 1772.,⁴¹ 1773.,⁴² 1777.,⁴³ 1781.⁴⁴ Ovdje treba naglasiti da su, prema spomenutim dokumentima, studenti moralnog bogoslovlja u Sinju bili više svećenici nego zavjetovani franjevci.

3. LEKTORI MORALNOG BOGOSLOVLJA U SINJU

Kada je riječ o predavaču moralnog bogoslovlja ili kako se kod franjevaca zvao lektor moralnog bogoslovlja, treba razlikovati lektore moralnog bogoslovlja od trećega lektora spekulativnog bogoslovlja koji je morao predavati moralno bogoslovlje u dijalogu s kratkim tumačenjem na generalnom studiju spekulativnog bogoslovlja u Šibeniku⁴⁵ ili drugoga lektora koji je predavao svoju materiju na provincijskom učilištu spekulativnog bogoslovlja u Makarskoj ili Zaostrugu.

Za lektora moralnog bogoslovlja, kakav je bio ovaj u Sinju, provincijal bi, nakon završenoga trogodišnjeg predavanja filozofije i nakon natječaja, imenovao za lektora moralke

⁴¹ "V. P. Antonius Crivijavich, V. P. Andreas Granich, V. P. Elias Zoricich, V. P. Michael Gojak, V. P. Joannes Simich, Fr. Joanes Despot, clericus, Fr. Daniel Piglich, clericus." Dakle, studenata moralke u Sinju je bilo 7 (sedam): pet franjevaca svećenika i dva zavjetovana franjevca (AFPSD, S/15, fol. 180v).

⁴² Venerandus Pater Antorinus Zvianovich, sacrista, Venerandus P. Franjo Radovcinovich, Venerandus O, Franjo Despot, Venerandus Pater, Lovre Radojkovich. Fra Andrija Turich, clericus (AFPSD, S/15, fol. 211.).

⁴³ V.P. Lovro Radojković V. P. Andrija Bozich. Dakle, 1777. godine, nalazimo dvojicu svećenika kao studente moralnog bogoslovlja u Sinju (AFPSD, S/19, fol. 20v.).

⁴⁴ Usp. AFPSD, S/18, fol. 136v.

⁴⁵ General franjevačkoga reda Klement iz Palerma 1756. odredio je "Elencus tractatum et quaestionum, quas in nostris Scholis singulis quadriennalis, iuxta mentem subtilissimi Doctoris Ioannis Duns Scoti, Reverendissimus Pater Clemens a Panormo Minister Generalis, omnibu sacrae theologiae Lectoribus generalibus mandat perlegendas." Prema tome "elencus materiae", *Treći lektor generalni* morao je u četvrtoj godini predavati: "De sacramentis poenitentiae et extremae unctionis, et de sacramentis ordinis et matrimonii" (*Cap. Gen. Murciae 1756, Romae 1757, str. 88-100.*). AFPSD, S/15, fol. 173r: "Che terzo Lettor generale a Sebenico, e secondo provinciale a Makarska di s. Teologia debba in avvenire dettare alli studenti puramente la morale in dialogo, con dovuta, chiara e breve esposizione, ...".

moralnog bogoslovlja.⁴⁶ Kao ilustraciju donosimo zapisnik natječaja kada je P. *Franciscus Vusscovich* (Franjo Vučković) pristupio zakazanom natječaju 18. 10. 1771. i postigao dobar zbirni rezultat, 45. glasova (vota),⁴⁷ te ga nalazimo 1772. u Sinju kao lektora moralnog bogoslovlja "R. P. Franciscus Vusscovich Lector provincialis."⁴⁸ Provincijali su imenovali za lektora moralnog bogoslovlja na učilištu moralnog bogoslovlja ili praktičnog bogoslovlja tek nakon zakazanog natječaja. U ono doba bio je predavač moralnog bogoslovlja i onaj koga se u dokumentima naziva lektor kanona. Takav u ono vrijeme nije bio profesor samo kanonskoga prava na školi praktičnog bogoslovlja koji je u obliku upita i odgovora s jasnim i kratkim zaključcima izlagao samo kanonsko pravo, nego je to bio otac lektor moralnog bogoslovlja koji je predavao kazuistično

⁴⁶ *Sambucanae*, 1663, cap. V, § 4, br. 17: "Qui in Lectorem, modo dicto institutus fuerit, Theologiam non possint, nisi prius Philosophiae et artium cursum per ordinem absolverint." U *Sambucanae*, 1663, cap. V, paragraf 6, br. 1. čitamo: "Atamen nullus instituti possit, quia primo Lectoratu Artium exhibuerit specimen sue idoneitatis." U LAPM, 519. čitamo: "E quelli Lettori che sono per terminare il loro triennio dovranno mandare le fedi solite autentiche al Padre Provinciale, se bramano ottener l'istituzione per la Lettura di teologia." Generalni kapitul u Rimu 1723, Romae 1730, str. 51, br. 59. propisao je: "Nullus admittatur ad oppositionem pro Cathedra Theologiae, nisi adimpleverit triennium solare Lecturae Philosophiae."

⁴⁷ Usp. LAPM, 593. Kao ilustraciju donosimo zapisnik jednoga natječaja za lektora moralke u Sinju od 18. 10. 1771. god.: AFPSD, S/15, fol. 176: "Cum ab Adm. R. P. Fra Carolo Maroevich Ministro Provinciali indictus fuerit publicum concursus in Conventu S. Laurentii Sibenici pro die 16. Decembris 1771. Pro Lectura Provinciali S. Theologiae in Conventu S. Mariae Gratiarum Signii, jam in Congregatione Vissovatii celebrata die 27. Maji 1758. erecta, et nunc denuo a Patribus Definitorii renovata: cumque eidem concursui pro dicta Theologia moralis Lectura solus sese exposuerit M. V. V. Franciscus Vusscovich, factoquae scholastico conflictu, prout in Santionibus precipitus praesentibus quinque iudicibus ab eodem Ministro Provinciali creatus, videlicet Admodum R. P. Hieronimo Choich Lectore Jubilato, Reverendo Padre Mattheo Zoricich Lettore Sexennali, et actuali Definitor, nec non Reverendis Patribus Lectoribus Generalibus Joanne Raicevich, Hieronymo Lozo, et Gregorio Fontana, et apertis a praedicto Ministro Provinciali coram infrascriptis Fratribus eorundem iudicum Schedulis, inventa fuere vota prout sequitur:
9: 9: 9: 9, 9 = 45.

Dat. In Conventu S. Mariae Gratiarum Vissovatii die 18. Xbris 1771.

Ita est ego Fr. Paschalis Secula Philosophiae Lector.

Ita est ego Fr. Michael Billussich Difinitore.

Sic esse testor ego Fr. Carolus Maroevich Minister provincialis.

⁴⁸ AFPSD, S/15, fol. 180r.

bogoslovlje na bogoslovnim školama praktičnog bogoslovlja ili moralnog bogoslovlja.⁴⁹

U Sinju je predavao moralno bogoslovlje od 9. 6. 1765. i fra Franjo Buljan⁵⁰ te fra Petar Filipović koji je također pripremao napisane slučajeve savjesti i za svjetovni kler u Splitskoj nadbiskupiji.

Druga je vrsta lektora, kako su ih u XVIII. stoljeću isto nazivali, lektori koji su držali lekcije moralnog bogoslovlja ili kazisti koje su provincijali imenovali, bez zakazanoga natječaja (konkursa), da po svim većim samostanima, zajedno s fratrima (ispovjednici, župnici, kapelani) rješavaju posebne slučajeve iz moralke ili crkvenoga prava, slučajeve savjesti jednom tjedno, te su vodili takozvane *Konferencije casuum conscientiae* što je tražilo franjevačko zakonodavstvo još 1663. Na tim konferencijama trebali su imati udio svi svećenici, posebno župnici. Za župnike je postojala, također i kontrola splitskoga nadbiskupa šalju li svi u pisanom obliku rješenja moralnih kazusa u splitsku kuriju.⁵¹ Lektor kazuistike trebao je držati lekcije u za to određene dane. Takvoga lektora određivao je provincijski defintorij, nazivalo

⁴⁹ "Poznati sustavi kanonskoga prava su: *dekretistički, dekretalistički i institucijski*. Metode izlaganja kanonskoga prava bile su: *institucijska, egzegetska, slobodna i kazuistička*. Kazuistička metoda nije strogo znanstvena metoda kao prve tri. O *kazuističkoj metodi* u pisanju pravnih priručnika i predavanja u školi, koliko mi je poznato, povjesničari prava ne govore, ali iz školskih priručnika praktičnog bogoslovlja kojih je ne mali broj po bibliotekama i arhivima Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja, već možemo govoriti o kazuističkoj metodi. Najprije bi za to određeni lektor sastavio i pripremio slučaj, nakon toga bi se razvila rasprava, za i protiv, upiti i odgovori. U raspravi su mogli sudjelovati svi prisutni. Na kraju kratkog izlaganja na temelju pravne odredbe, lektor je imao obvezu riješiti dotični slučaj i studenti ili drugi svećenici-franjevci, na kraju su u životu tako postupali kako im je slučaj riješio lektor kanona ili moralke ili kazist. Takav način rješavanja slučajeva bio je najpraktičniji i najprihvatljiviji za studente na učilištima praktičnog bogoslovlja i konferencijama rješavanja slučajeva savjeti po pojedinim samostanima. Kod nas je institucijskim sustavom napisao svoje djelo splitski kanonik *Dalla Costa*: vidi Stjepan VUČEMILO, Anđeo Dalla Costa i njegov "Zakon czarkovni", KS, Zagreb, 1972., Vidi u tom smislu i djelo: Fra Mijo DRAGIČEVIĆ, *Ispitanje svru sveti redova i sakramenata*, Mleci, 1779." (Jure BRKAN, *Visovački zbornik*, 216, bilješka 24.). Usp. Ivan GOLUB, *Pregled hrvatske bogoslovne književnosti*, Zagreb 1967; Miroslav VANINO, *Teologija u Hrvata*, u: *Croatia sacra* 11-12 (1943.), 216-219.

⁵⁰ AFPSD, S/15, fol 26.

⁵¹ Usp. L. TOMAŠEVIĆ, *Nav. dj.*, 80, bilješka 315: *Relatio* 1768.: "Parochi Regulares a Patre Philippovich, eorum Ordinis exprovinciali, altero Vicario Foraneo, casus proponendos suscipitur quorum per scripta, cum ceteris hujus generis chartis in curiam transitura, definitionem eidem remittunt."

ih se također *lectores morales* – lektori kazuistike⁵² ili *lectores canonum*.⁵³ To bi bilo, ako se tako mogu izraziti, u današnje vrijeme neka vrsta permanentnog obrazovanja. Takve “lektore moralke” u XVIII. stoljeću nalazimo čak u svakom većem samostanu Provincije i oni su određivani, bez natječaja, iza svakoga zasjedanja provincijskog definitorija. To nam svjedoče sačuvane tabule (popis samostanskoga osoblja) u pojedinim samostanima.

Natječaj ili konkurs, kada su u pitanju predavači ili lektori moralnog bogoslovlja, koje se postavljalo nakon određenoga natječaja (kankursa) na koji je provincijal pozivao one koji su se osjećali da mogu predavati moralku: oni fratri koji su predavali već su bili lektori filozofije ili su već bili lektori provincijske spekulativne teologije. Primjerice, za učilište moralke u Sinju, provincijal 12. studenoga 1771. godine poziva: “Provinciale inviterà a concorso prescritto scolastico tutti li padri Lettori teologi, che vorranno applicarvi”,⁵⁴ dakle, provincijal poziva na natječaj sve lektore teologije koji žele biti predavači na moralnoj teologiji u Sinju.

Na taj način se u Provinciji obučavalo fratre-svećenike kako bi bili osposobljeni za ispovjednike, župnike, kapelane i propovjednike. Njih je bio veliki broj po provincijskim samostanima.⁵⁵

Glavna obveza lektora moralnog bogoslovlja u Sinju bila je: držati studentima dvije lekcije na dan;⁵⁶ ako bi želio imati neko pravo ili privilegije, onda je trebao predavati neprekinuto šest uzastopnih godina po dvije lekcije na dan, tj. dva puta na dan

⁵² Usp. LAPŠ, II, 82.

⁵³ Usp. LAPM, 74.

⁵⁴ LAPM, 593. I ovo je pokazatelj kako su se ipak razlikovali lektori moralke na učilištu moralke u Sinju od onih lektora moralke koji su rješavali slučajeve savjesti.

⁵⁵ Glavna je bila obveza predavača (lektora) predavati studentima materiju iz moralke, posebno na praktičan način “in dialogo con dovuta chiara e breve esposizione” (AFPSD, S/15, fol. 173r). Upiti i odgovori u XVIII. stoljeću bili su u modi za predavanje i za pisanje skripta ili udžbenika. Npr. vidi skripta “de parocho” u arhivu Franjevačkom samostana Split-Dobri, što ih spominje fra Petar Bezina na str. 185. i skripta iz Arhiva Franjevačkog samostana u Sinju (usp. Petar BEZINA, *Rukopisna baština Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., 185. i 125, br. 4, 5, 6, 7.).

⁵⁶ I kod isusovaca je nekada predavao samo jedan lektor na učilištu moralke, a nekada su predavala i dvojica: jedan do podne (matutinus), a drugi po podne (pomeridianus).

ili “due lezioni al giorno - do podne (matutinus) i po podne (pomeridianus). Takav bi lektor na završetku šestogodišnje službe bio nagrađen tako da bi ga se pribrojilo među aktualne provincijske definitore čime bi postigao ona prava i povlastice koje su onda uživali provincijski lektori u Šibeniku (1714.-1725.), Makarskoj (od 1736.) ili Zaostrugu (1750.-1771.) (Padri Lettori provinciali), tj. oni lektori koji su predavali spekulativno bogoslovlje, najprije u Šibeniku (prije nego je postalo generalno učilište), potom u Makarskoj i neko vrijeme u Zaostrugu. Lektori koji su predavali u Sinju mogli su steći titul “Lettore sessenanale”. Šestogodišni lektor ubrajao se među “Patres Provinciae”, “ex deffinitores”, mogli su se pribrojiti “inter Patres definitores habitualae”, imati titul “Multum venerandi”.⁵⁷ Te su titule u ono vrijeme nosile mnoge privilegije; za njih su se mnogi lektori borili da ih postignu. Nisu tituli bili samo radi titula, nego zato što su sa sobom nosili mnoga prava i povlastice unutar Crkve i franjevačkoga reda u ono vrijeme.

4. METODA PREDAVANJA MORALNOG BOGOSLOVLJA U SINJU

Nalazimo se u XVIII. stoljeću kada je na učilištima Katoličke crkve bila obvezatna *kazuistična moralna* teologija.⁵⁸ Na učilištima franjevačkog reda, kao i Crkvi općenito, još se upotrebljavala skolastička metoda te su se lektori služili također i “skolastičnim aparatom” – za i protiv – sustavom učenja prema misli franjevačkoga učitelja Ivana Duns Škota.⁵⁹ U našem slučaju: najprije bi lektor moralke ili lector casuum ili lector canonum izložio neki slučaj - casus, poteškoću iz konkretnog

⁵⁷ Usp. *Sambucanae*, 1963., cap. VIII, par. 53, n. 15.

⁵⁸ Usp. Jure BRKAN, Visoko školstvo na Visovcu, u: *Visovački zbornik*, Visovac, 1997., str. 221. Kazuistika kao poseban oblik moralnog bogoslovlja povezana je s objavljivanjem djela “Institutiones Morales” španjolskoga isusovca Juana Azora, 1600. godine. Usp. M. Vidal, *L'ategiamento morale*, vol. 1, *Morale fondamentale*, Assisi, 1990., str. 117-118. S. BALOBAN, Mulih kao kazuist, u: *Bogoslovska smotra*, 1 (1997.), str. 57-70.

⁵⁹ Na školama u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji lektori su morali slijediti metodu franjevačkoga filozofa i teologa Ivana Duns Škota (usp. Jure BRKAN, *Ivan Duns Škot i Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj*, u: *Hrvatski škotizam u XX. stoljeću*. Zbornik radova znanstvenog skupa u Zagreb-Katuni-Split 27.-29.V. 2008. (uredio Josip B. Percan), Città del Vaticano, 2011., 201-234.

života⁶⁰ za slušatelje - *auditores* moralnog bogoslovlja. Nakon toga bi se odvijalo pretresanje, rasprava, te bi se rješavalo (odgovaralo) na pitanja, dakle, metoda predavanja sastojala se od pitanja i odgovora, objeakcija s kratkim i jasnim tumačenjem i na kraju je slijedilo zajedničko rješenje konkretnog slučaja koji se češće događao u životu, posebno u župnom pastoralu: na temelju Svetoga pisma, crkvenoga autoriteta, kanonskog prava te prokušanih autora i općih moralnih principa. Lektori su se služili raznim prihvatljivim autorima ili svojim skriptama da bi slušačima odgovorili na pitanja koja se najčešće pojavljuju u ispovijedi i pastoralu na župi, vjerojatno – *probabilizam*. Lektorovo rješenje pitanja davalo je moralnu sigurnost, moglo je biti od velike pomoći u župnoj službi i ispovijedi odnosno u pastoralnom radu.

U Provinciji je bio takav školski sustav koji je bio od velike pomoći, posebno onim fratriba koji su radili u pastoralu. Zato su fratri bili obvezni dolaziti na rješavanje slučajeva iz konkretnog života u za to određen samostan i u onaj samostan koji je bio određen da u njemu djeluje lektor moralke ili *lector casuum moralium*; zbog toga su lektori bogoslovlja ili lektori moralke ili kazisti sastavljali upite i odgovore tako da bi ih zajedno sa slušačima rješavali na za to predviđenim konferencijama ili, ako koji od fratarata nije bio prisutan, morao je u XVIII. stoljeću, barem u Splitskoj nadbiskupiji, napisano poslati slučaj na (nad) biskupsku kuriju.

U XVIII. stoljeću do rješavanja slučajeva dosta se držalo. U Provinciji Presvetoga Otkupitelja lektori bogoslovlja ili kazisti su, npr. 1771. prema naredbi oca provincijala,⁶¹ morali sastaviti upite i odgovore za svaki tjedan posebno za ispovjednike i župnike. Da bi olakšali studentima i ostalim fratriba ispravnije

⁶⁰ Konkretni slučajevi su bili: a) ili oni koji su u ispovijedi češće dolazili, b) ili oni koji su se odnosili posebno na župsku službu. Npr. u LAPM, 8, čitamo kako je bilo određeno da se rješavaju slučajevi savjesti u samostanima prema odredbi pape Klementa VIII.: "In quolibet conventu juxta Constitutionem Clementis VIII. Habeatur semel in Hebdomada conferentia casuum conscientiae, conveniantque omnes sacerdotes, nec non et parochi quantum fieri potest, lectio habeatur, vel Lectores ad hoc specialiter deputantur, vel a Magistro clericorum, sive guardianus tenetur pulce Tabellam appendere ilorum casum solvendum in qualiter respectiva hebdomada, et unusquisque suam sententiam dicat tandemque juxta probabiliorem sententiam Lector resolvat; casus vero proponendi erunt in materia quae frequenter in confessinibus audendis potest, et unus semper proponatur in materia spectante ad officium parochi."

⁶¹ Usp. LAPM, 593.

rješavanje slučajeva, kao pomoć su služila i lektorova skripta, kakve nalazimo npr. u samostanskom arhivu u Sinju: Fasc. V, posebno br. 5., skripta koja je napisao fra Petar Filipović koji je u Sinju bio lektor moralnog bogoslovlja.⁶²

Kazuistički pristup u rješavanju slučajeva savjesti stvarao je legalistički mentalitet dužnosti i on je prevladavao sve od Drugog vatikanskog koncila. Na Franjevačkoj visokoj bogosloviji kazuističko moralno bogoslovlje predavao je fra Karlo Nola.⁶³

ZAKLJUČAK

26

U Franjevačkom samostanu čudotvorne Gospe Sinjske u Sinju u drugoj polovici XVIII. stoljeća djelovale su *dvije visoke škole* (učilišta): licej ili filozofsko učilište (od 1724. god.) i učilište moralnog bogoslovlja (praktičnog bogoslovlja) koje je ustanovio provincijski definitorijski (Provincijsko upravno vijeće) Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja 27. svibnja 1758., na sastanku koji se je održao na Visovcu. Učilište moralnog bogoslovlja nosilo je naslov "Studio di teologija morale" ili "Lettura provinciale sessennale a Sign". Učilište moralnog bogoslovlja u Sinju različito je od škola ili lekcija iz moralnog bogoslovlja koje su se držale u većim samostanima u Provinciji prema franjevačkom zakonodavstvu u XVII. i XVIII. stoljeću. Na učilištu moralnog bogoslovlja u Sinju lektor (predavač = profesor) moralnog bogoslovlja predavao je moralno bogoslovlje nesposobnijim studentima (mladi svećenici i drugi fratri), držeći dvije lekcije

⁶² U *Arhivu Franjevačkog samostana Sinj*, Fac. V,5: nalaze se Skripta moralke u kojima su upiti i odgovori iz bogoslovlja (br. 5): naslov djela glasi: "Interrogationes breveque responsiones morales super decalogum A. R. P. Petro Philippovich in unum collectae studiosae juventuti perutiles ac necessariae, Sinj 1760" (usp. V. KAPITANOVIĆ, FILIPOVIĆ, *Petar*, u: *Hrvatski franjevački leksikon* (urednici Franjo Emanuel Hoško, Pejo Čošković, Vicko Kapitanović), Zagreb, 2010., 170-171). Ovdje treba upozoriti čitatelja kako je kod dalmatinskoga klera, posebno glagoljaša, knjiga iz moralke sastavljena na kazuistički način s moralnim i pastoralnim naglaskom: *Antun KACIĆ, Bogoslovlje dilloredno*, Bologna, 1719. Ta je knjiga bila svećenički *vade mecum*. Koliko su se tom knjigom koristili franjevci Franjevačke provincije Presv. Otkupitelja u Hrvatskoj, nije nam poznato. Smatramo da je ta knjiga u XVIII. stoljeću, posebno u Dalmaciji, odigrala veliku ulogu kao pomoć pastoralnom svećenstvu na području pastora i praktičnog bogoslovlja (usp. Miroslav VULIĆ, *Anton Kačić i njegovo bogoslovlje dilloredno*, Rim, 1974.).

⁶³ Usp. K. NOLA, *De sexto. Moralne pouke za svećenike*, Makarska, 1962., Isti, *Kazuistika. Slučajevi savjesti iz zapovijedi: Dekaloga, Crkve i sakramenata*, Makarska, 1966.

na dan, tj. prije podne i poslije podne kako je onda bio običaj u Europi. To je bila više *kazuističko nego sistematsko moralno bogoslovlje*. Lektor moralnog bogoslovlja u Sinju je predavao u formi upita i odgovora u dijalogu s kratkim tumačenjem, a služio se i skolastičnom metodom (za i protiv). Nakon što je lektor ukratko izložio slučaj iz konkretnoga života, posebno iz župske prakse, uslijedila bi rasprava. Nakon rasprave, lektor je sa studentima rješavao postavljeno pitanje, na temelju Svetoga pisma, crkvenog učiteljstva i raznih autora. Lektor koji je predavao šest godina na učilištu u Sinju, po dvije lekcije na dan, imao je pravo na titulu "lector sesennalis" ili šestogodišnji lektor bogoslovlja, sa svim pravima i povlasticama koja su onda imali lektori na šestogodišnjim studijima bogoslovlja u XVIII. stoljeću u franjevačkom redu. Prema arhivskim dokumentima na učilištu moralnog bogoslovlja u Sinju, više je bilo studenata franjevac-a-svećenika nego nezaređenih franjevac-a. Učilište je osnovano radi poboljša poznavanja praktičnog bogoslovlja kod franjevac-a (mladi svećenici i drugi studenti) koji su bili manje sposobni za studij spekulativnog bogoslovlja. Na tom učilištu učili su se oni studenti kojima je trebalo više praktično znanje u pastoralnom djelovanju: ispovjednici, župnici i kapelani. Studenti na učilištu moralnog bogoslovlja u Sinju bili su oni fratri i mladi svećenici koje je uprava Provincije smatrala manje prikladnima za studij spekulativnog bogoslovlja kakovo je bilo ono u Šibeniku, Makarskoj ili Zaostrugu, jer se na učilištima spekulativnog bogoslovlja osposobljavalo one studente koji bi kasnije bili postavljani za lektore filozofije, bogoslovlja bilo spekulativnog bilo praktičnog.

COLLEGE OF MORAL THEOLOGY IN XVIII CENTURY IN SINJ

Summary

In this paper the author deals with the College of Moral Theology of the Franciscan Monastery in Sinj which worked in the second half of the XVIII century. The purpose of establishing the College of Moral Theology in Sinj was to improve knowledge of practical theology which was strongly needed by confessors, pastors and chaplains. Students could enrol the College in Sinj only after they had completed the three-year philosophy

studies. Education at the College of Moral Theology in Sinj lasted three academic years. After having completed the study, students Franciscans could be proposed to the bishop, with the approval of Guardian, monastery Discretorium and Provincial, for the service of pastors, chaplains and confessors, i.e. to take the jurisdictional exam. The College dealt with so-called casuistic morality. The teaching method was scholastic: lector, named after he had applied, proposed solving the cases from the believers' everyday life. After discussion in which the arguments pro and cons were put forward, lector together with students would solve a certain case of conscience (the moral case) on the basis of Holy Scripture, Tradition, the Magisterium and proven masters of theology. After successful six-year college lectures, lector had the same rights and privileges as the lectors who delivered speculative theology in the Franciscan Order and was equated in rights and privileges with current definitors of the Province (Provincial advisors).

Key words: *Sinj, college, moral theology, Lector, student, method*